

liam venisset, Erasmus Roterodamus, qui Basilea relicta propter mutatam religionem, & vitandæ suspicionis causa, Friburgum sese receperat, Ferdinandi Regis oppidum, Nouembri mense libellum edit, qui titulo quidem inscriptus est, Contra quosdam qui sese falso iactant Euangelicos: re vera autem totum ordinem perstringit. Aduentante Bononiam Cæsare, Franciscus Sfortia profectus ad eum, intercessione Clementis septimi Mediolanensem principatum tandem recuperat.

LIBER SEPTIMVS.

Diximus antea Protestantes decreuisse legationem ad Cæsarem. Hi erant Ioannes Ehingerus, Alexius Fauentrutus, Michael Cadenus Noribergensis. Duodecimo Septembris die admissi Placentiæ, ordine repetunt decretum imperii factum ante annum tertium, quod nuper alio decreto sublatum sit. Quod quidem si valere debeat, maximæ sint ex eoturbæ nascituræ. Saxonix Principem igitur Electorem atque socios, & in iis adiunctas quoque ciuitates, palàm tunc esse professos non se huic assentiri decreto. Rogare autem ne grauius hoc ipse ferat: sed necessitati tribuat. Illos enim interea dum cogitur Concilium nihil esse admissuros, quod non & Deo sperent, & ipsi quoque posse probari. Cæsar decimo tertio die Octobris responsum dedit scriptum, vt il

Protestantium legatio.

li petierant, decretum illud ideo factum esse, ne quid deinceps innouetur, nec vlli sectæ sit in posterum locus: deinde vt pax & concordia per Imperium statuatur. Ideoque Saxoniar principem atque socios meritò debuisse his omnibus assentiri. Nam & sibi & reliquis Principibus animæ suæ salutem & conscientiar tranquillitatem non minus esse curam quam illis: nec etiam minus optare se Conciliū quam illi, constituendæ reipublicæ causa. Et quia moribus receptum est, vt quod maior pars ordinum Imperii sanciuir, ne paucis quibusdam hoc rescindere liceat: ideo se datis literis ad Saxonem & socios mandasse, vt decretum factum habeant ratum, neque contrā faciant: sed obtemperent pro ea fide, qua sibi deuincti sint & imperio. Nam alioqui fore vt auctoritatis & exempli causa seuerè in ipsos animaduertat. Eo dato responso, legati appellationem, sic vt erat concepta, tradunt Alexandro Schuafsio, testibus ad eam rem adhibitis, vt fieri consueuit. Ille quidem initio recusat, sed tandem accipit, & ad Cæsarem defert: eodémque die post meridiem redit, & reliquo sermone confecto, Cæsarem iubere dicit, ne pedem moueant è diuersorio, ne quid suis perscribant, ne quem suorum aliquò mittant, donec aliud renuntiet: capitis & fortunarum denunciata pœna, si secus faciant. Dum hoc agitur, fortè aberat domo Michael Cadenus

Prasocatio
Pro-
testantiū.

nus, & è vestigio certior factus per famulum,
 rem omnem senatui Noribergico perscribit,
 & literas magna celeritate perferri curat: nec
 enim fide tenebatur deuinctus vt collegæ. Pe-
 nultimo demum Octobris die, Parmæ quo
 iussi erant sequi, Nicolaus Granuellanus nun-
 tiat eis, & si delatam prouocationem Cæsar æ-
 grè ferat, tamen permittere vt domum ad suos
 reuertantur. Cadenum verò iubet manere, ca-
 pitis pœnam comminatus nisi pareat. Cuius
 quidem rei hæc erat causa, Lantgravius dede-
 rat abituro libellum eleganter adornatum, qui
 doctrinæ Christianæ summam paucis com-
 plectebatur, vt Cæsari daret. Is per occasio-
 nem, quum ad sacrum iret Cæsar, porrigit.
 Cæsar inuicem Episcopo cuidam Hispano,
 vt quid rei esset cognosceret. Hic fortè in il-
 lum locum incidit, vbi Christus monet A-
 postolos, ne principatum affectent: hoc enim
 ipsorum non esse professionis, & gentium
 Reges vsurpare sibi talem potestatem. Eum
 locum auctor inter alia tractauerat, demon-
 strans cuiusmodi sit officium ministrorum
 Ecclesiæ. Sed ille quum obiter legisset, percon-
 tanti Cæsari ita referebat, quasi Magistratui
 Christiano ius gladii tolleret libellus, & gen-
 tibus duntaxat alienis à religione Christia-
 na permetteret. Hac ergo de causa detinetur
 iste. Quum autem factum purgaret, neque

*Cademi pe-
 ricalum.*

fatis commodum responsum ferret, & è sermone Granuellani perieulum suum intelligeret, silentio conscēdit equum, & celeriter Ferrariam, inde Venetias profectus, domum reuertit. Senatus Noribergicus acceptis literis Cadeni, Saxonē, Lantgrauū & socios illico certiores facit: quibus, re deliberata, placuit Smalcaldix fieri conuentum sub finem Nouembris. Eò venerunt ad diem, Saxonix princeps eiu' que filius Ioannes Fridericus, Ernestus & Eranciscus Luneburgici fratres, Lantgrauus Philippus, Georgii Brandeburgensis consiliarii. Ciuitates etiam Argentoratum, Vlma, Noriberga, Heilprunum, Rutelinga, Constātia, Meminga, Campodunum, Lindauia. Ibi nihil actū, quòd proposita de religione capita ciuitates non prorsus probarent: nec patiebantur Principes fœdus institui, ni doctrinam per omnia admitterent. Tandem ita disceditur, vt qui doctrinā hanc omnem profiteri velint, atque recipere, Noribergam veniant ad sextum Ianuarii diem anni sequentis.

Argentinenfes interea muniendi sui causa, cum Tigurinis, Bernatibus, Basiliensibus. qui & vicini erāt, & dogmate magis conueniebāt, fœdus faciunt. Cæsar interea, qui Nouembris die quinto Bononiam venerat, Ianuarii die vicesimo primo dimissis in Germaniam literis, conuentum indicit omnium ordinum Augustæ, ad diem octauum Aprilis, religionis potissi-

Comitia
Protest.
Smalcaldicæ.

M. D.
XXX.

Conuentus
Augustæ.

potissimum & Turcici belli causa. Vigesimo quarto deinde Februarii die, maximo cum apparatu atq; splendore fuit inauguratus à Pontifice, quum verbis conceptis iurasset, Pontificiæ dignitatis perpetuum se esse futurum defensorem. Augustam primus omnium venit Elector Saxoniae cum filio. In reliquo comitatu erant Philippus Melanchthon, Ioannes Islebicus Agricola, Iustus Jonas, Georgius Spalatinus. Mittebant obviam Cæsari gratulatum, Ulmentes: quum vix ægrè tandem essent admisi, Cæsar postulat, ut à superioris anni protestatione discedant, seque deinceps imperata facturos esse spondeant. Urbis tuendæ causa conscripserant Augustani ad octingentos pedites. Hoc ubi Cæsar accepit, iubet eos dimitti, & alios ipse conscribit, inque suam fidem adigit: & portam vnam urbis tradi sibi postulat diebus aliquod antè quàm eò venisset.

Hoc ferè tempore venit in Galliam ab Hispaniis Eleonora cum regijs liberis, Francisco & Henrico, qui iam totum quadriennium ibi fuerant obsides loco parentis. Non multo post inaugurationem Cætaris, Pontifex ad Ferdinandum regem mittit legatum Petrum Paulum Vergerium iureconsultum, ampla cum potestate. Sed in primis ei dedit in mandatis, ut omnem operam nauaret, ne prouinciæ Germaniæ concilium fiat, utque Ferdinandus omnem impediatur eius generis actionem. Ille sibi com-

*Vergerius
legatus
Pontif.*

missum munus diligenter exequitur, & quacun-
 que ratione potest Lutheranis incommo-
 dat, & in Ioannem Fabrum, Eccium, Co-
 chleum, Nauseã munificus erat, vt fortiter a-
 gerent. Augustam Cæsar venit Idibus Iunii
 sub vesperum. Erat in eius comitatu Campe-
 gius Cardinalis, à Pontifice missus cum plenis
 mandatis. Alter dies erat sacer, & corporis
 Christi memoriæ dicatus, vt vulgò dicunt.
 Itaque Cæsar ad diuorū templa supplicatio-
 nem faciebat, missificante Moguntino. Prin-
 cipes aderant omnes maximo numero, præter
 Saxonem, Lantgrauium, Luneburgicos fra-
 tres, Georgium Brandenburgicum, Anhal-
 dium. Cæsar quidem eis nuntiauerat vt &
 adessent, & suos abrogarent concionatores.
 Illi autem neque venerunt: & quia conuen-
 tus hic eò sit indictus, vt omnium audiantur
 sententiæ, non se posse suis imponere silentiū
 ante cognitionem causę dicebant. Biduo post
 fuit editum, vt vtriusque partis concionato-
 res desistant, donec de religione decidatur:
 Cæsar tamen aliquos constitueret, qui sine
 cuiusquam cõtumelia doceant. Fuit hoc præ-
 conis voce denuntiatum, constituta pœna. Iu-
 nii die vigesimo factum est initium actionis,
 & Cæsar Missam aditurus de more Saxonem
 adesse iubet, ac sibi præferre gladium. Nam
 id Saxonicæ domus est officium in eiusmodi
 pompis. Ille re deliberata, quum theologi di-
 cerent

*Protestan-
 tes Cæsaris
 sacris absti-
 nent.*

*Saxonis
 Elecl. offi-
 cium.*

cerent licere adesse, quòd ad suum officium esset, euocatus non ad missam, velut ad cultum Diuinum, accessit, Georgio Brandeburgico comitatus. Reliquorum nemo venit. A sacro ventum est in curiã. Ibi Fridericus Palatinus nonnulla præfatus, moram Cæsaris excusat, & simul causã indicti cõuentus repetit. Deinde recitata fuit oratio proluxa de scripto, sicut fieri consuevit. Eius erat summa, quia subitariis illis & intercisis auxiliis nihil adhuc profectum sit in Turcam, agendum nunc quomodo perpetuentur auxilia, ne videlicet vllò tẽpore desit pecunia, copiã, vires: vt non modò defendi, verumetiam inferri bellum, nec amissa solũ recuperari, sed illi etiam sua possint eripi. Quòd ad religionẽ attinet, quum variis actionibus hucusque nihil effectũ esse videat, magni fore momenti suam presentiam existimasse. Conuentũ igitur hunc indixisse, vt in eo quod quisque vellet proponat in mediũ, scripto cõprehensum: quo nimirũ tantò cõmodius atque celerius intelligi res possit atque definiri.

Principes habita deliberatione iudicabant omnium primò agendũ esse de religione. Quarto post die Cãpegius in cõfessu Principũ Cæsare præsete orationẽ habuit Latinã, hortatus eos, vt in causa religionis morẽ gerant Cæsari, colaudata ipsi virtute atque pietate. Se quoque Pontificis nomine daturum operam, vt eandem fidem profiteantur omnes, & reconciliatis animis bellum in Turcam suscipiant.

*Cãpegius
legatus
Pontif.*

*Postulata
Protestan
tium.*

Ab eo, legati Austriachi quantam acceperint à Turca calamitatem exponunt, opemque petunt. Post hæc Saxonix Princeps Elector, Georgius Brandenburgicus, Luneburgensis, Lantgravius, orant Cæsarem vt suæ doctrinæ confessionem scripto comprehensam audiat. Ille iubet exhiberi scriptam, atq; deponi. Rursus illi, quoniam ea res ad eorum existimationem, ad fortunas, ad sanguinem atque vitam & animæ salutem pertineat, & quia secus ei fortè delatum sit quàm res habeat, instant & audiri postulant. Cæsar vt postridie domum suam veniant, iubet: sed scriptum sibi iam tradi petit. Illi denuo quàm possunt vehementissimè vrgent & obsecrant: neque putasse dicunt hoc sibi denegatum iri, quum alios multo se humiliores, in rebus etiam leuioribus audiat. Quum autem ille de proposito nihil mutaret, petunt vt scriptum sibi relinquat, donec sit recitatum. Eo permisso, veniunt altera die, atq; ibi in cœtu Principum & omnium ordinum, auscultante Cæsare, recitant. Postea Latine atque Germanicè conscriptum ei tradunt: & si fortè iam definiri causa non possit, nõ se recusare toties & promissum & decretum Concilium demonstrant. Cæsar, qui totam hyemè inde à Nouembri vsque in Martium mensem Bononiæ fuerat cum Pontifice in eodem palatio, totus eò spectabat, quemadmodum religionis desidium absque Concilio pacaret. Nam

*Pontificis
artes.*

Nam hoc esse Clementi longè gratissimum sciebat: cuius hic erat scopus, vt si leuiter sopiri causa non posset, opprimeretur armis. Saxoniam confessionē Cæsar tradit reliquis Principibus, vt cognoscant: hi deinde suis theologis, in quibus facilè erant primi Ioannes Faber & Eccius. Ii contrarium scriptum & confutationem opponunt. Interim Argentineses, Constantineses, Memingi, Lindauii doctrinæ suæ confessionem scriptam, & ipsi tradunt Cæsari. De Cœna Domini non idem hi quod Saxones & focii sentiebant. Re deliberata cum legato Pontificio, Cæsar decreuit responsum ad scriptum Saxonicum, & Principibus illud Calendis Augusti communicat. Exitus erat vehemens atque durus, proposita nimirum pœna proscriptionis iis qui non parerēt. sed de Principum consilio mitigatum hoc fuit. Itaque tertia die Augusti cōuocat omnes ordines, & confessionis cōfutationem à theologis aduersariis conscriptam recitari iubet. Ea recitata Saxo & focii exemplum sibi dari postulant, quandoquidem eius doctrinæ, quæ obtulerunt, capita quædam sint admissa, quædam repudiata: opus esse, vt amplius sua confirmet atque doceant. Biduo post quum Cæsar diu deliberasset, ait daturum se quidem: verùm ea lege, ne quid eius euulgent, aut typis procudant: nolle etiam ampliorem vllam admittere disceptationem. Illi autem hac lege

*Protest. cō-
fessio Au-
gust.*

Lantgrau-
uii abito.

non se posse recipere demonstrant. Postri-
die, qui sextus erat Augusti dies, Lantgrauus
paucis aliquot comitatus, illinc discedit, reli-
ctis legatis. Molestè hoc Cæsar tulit: & Sena-
tui mandat, ne quem omnium per locum se-
cretiorem urbis, qui noctu solùm patefieri so-
let, emittant. Et altera die quum Saxonem
& socios euocasset, offensionem minimè dis-
simulat, & petit, vt ad exitum ipsi permaneât:
se nimirum quod ad concordiam attinet, ni-
hile esse prætermisurum. Illi purgant Lant-
grauium per vxoris valetudinem, & legatos
reliquisse docent, neque se discessuros aiunt.
Sed interim mirari, cur excubiæ sint atque sta-
tiones ad portas dispositæ. Nec enim in Im-
perii conuentibus ita fieri consueuisse. Cæ-
sar excusat propter cædem factam, & Germa-
norum atque Hispanorum dissidia. Si quid
turbæ deinceps accidat, nihil eiusmodi se fa-
cturum, nisi ipsum, qui sit Imperii Marescha-
lus, antè præmoneat. Circiter hoc tempus

Bellum
Florentinū

finem habuit bellum Florentinum. Nam ob-
fessi Florentini à Cæsarianis & Pontificiis
copiis, quòd eo tempore quo Roma capta
fuit atque Pontifex, familiam Mediceam eie-
cerant: quum per anni ferè tempus bellum du-
xissent, quarto Idus Augusti certis conditio-
nibus cum Ferdinando Gonzaga Cæsaris le-
gato transigunt. Cæsar deinde missis eò li-
teris

teris amplissimis Alexandrum Medices, cui
filiam suam Margaritam notham promiserat
in matrimonium, principem eis constituit.
Is deinde maximæ molis arcem ibi constru-
xit. & hoc est quidem ipsorum seruitutis ini-
tium. Deditioe recepta vrbe, Clemens
primarios aliquot Senatores capite multa-
uerat, & reipublicæ formam aliquam insti-
tuit.

Augustæ post multam actionem delecti *Concilia-
tores dele-
cti.*
fuerunt vtrinque septeni, qui concordiaæ ra-
tiones inirent. Inter hos de nonnullis con-
uenit: sed de Missa, de coniugio sacerdotum,
de Cœna Domini tota, de votis monasticis,
de iurisdictione Episcoporum præcipua erat
controuersia, maximè verò de Missa deque
votis. Nam in eo nihil remittebant Pon-
tificii. Visum deinde fuit hunc numerum
esse arctandum. Itaque terni sunt vtrinque
delecti, Melanchthon cum duobus iurecon-
sultis, & Eccius cum totidè. Sed Philippo fuit
iniunctum, ne quid amplius concederet. Cùm
verò sententiis non conuenirent, Pontificii
volebant à pluribus rem denuo tractari. Dum
hæc ita geruntur, Cæsar Georgium Brande-
burgicum sollicitat per Episcopum Mogun-
tinū & alios eiusdè familiæ: Saxonem verò per
Fridericum Palatinū, per Nassouiū, per Geor-
gium Trucesiū, vt ab incepto desistât. Saxo-
h. ii.

nem quidem conatus est etiam ab aliis diuel-
lere, tanquam præcipuum: & petenti suæ di-
tionis inaugurationem pro more Imperii, de-
negabat, nisi prius cum ecclesia Romana re-
diret in gratiam. Septembris die septimo Cæ-
sar omnes Principes ac ordines Pontificios
domum suam conuocat circa meridiem. Dua-
bus deinde post horis Saxonem atque socios,
& remotis omnibus aliis adhibitoque Ferdi-
nando fratre, Episcopo Constantiensi, Hispa-
lensi, Gräuellano, Truccesio, per Fridericum
Palatinum verba facit, Omnino sperasse futu-
rum, vt tam amanter atque benignè à se com-
monefacti, post exhibitam confessionem ad
partes suas trāsirent: nec enim existimasse fo-
re, vt ipsi qui sint numero pauci, res nouas in-
troducerēt contra vetustum & sacrosanctum
totius ecclesiæ morem, aut singulare aliquot
doctrinæ genus vsurparent, à Pōtificis, à suo,
à Ferdinandi Regis, ab omnium Imperii Prin-
cipum & ordinum, à totius orbis Regū atque
maiorum instituto alienum. Iam verò quia &
Concilium cogi, & decretum hic fieri paci-
ficum petant, se qui pacem imprimis optet,
effecturum apud Pontificem & reliquos orbis
Christiani Principes, vt vbi primū conue-
nerit de loco, Cōcilium denuntietur. Hoc se
recipere ipsis atque confirmare. Verū eale-
ge tamen, vt interim eādē quam ipse, quam
alii quoque Principes religionem sequantur.

Illi

*Cæsaris ad
Protestan-
tes oratio.*

Illiquum deliberassent, nullam se nouam se- ^{Potes.}
 etam instituisse, neque secessionem ab Ec- ^{Responso.}
 clesia Christiana fecisse dicunt. Quòd Con-
 ciliium non recuset, agere permagnas gratias,
 & petere, vt primo quoque tempore pium
 atque liberum in Germania cogatur. Vt au-
 tem abolitos Ecclesiæ Romanæ ritus atque
 dogmata recipiant, non se posse bona cum
 conscientia. Georgius quidem Trucesius &
 Vehus iureconsultus Badensis conciliationis
 vias aliquot de Missa déque votis priuatim in
 medium adducebant, sed id frustra fuit. Ita-
 que Cæsaris mandatu delecti sunt, qui de fa-
 ciendo decreto deliberent. Hi erant Mogun-
 tinus, Brandenburgicus Elector, Salisburgius,
 Argentinenfis, Spirensis Episcopi, Georgius
 Saxonæ, Guilielmus Bauariæ Princeps, Hé-
 ricus Brunsvicensis. Quñ ad decimú octauum
 Septébris diem Saxo domum redire cogita-
 ret, Cæsar petit vt quatrídium solùm expe-
 ctet. Interea Principes delecti formulam de-
 creti concipiunt, & vicesimo secundo Se-
 ptembris die Saxonem atque socios domum
 suam Cæsar euocat, inque pleno Senatu Prin-
 cipum, illud quod ad religionem pertinebat
 recitari iubet. Saxonem videlicet atque so-
 cios doctrinæ suæ confessionem exhibuisse,
 quæ postea sit sacræ Scripturæ testimoniis
 confutata. Multo deinde labore tam suo
 quàm reliquorum ordinum eò rem esse de-
 h. iii.

Decretum
 Augustia-
 num.

ductam, vt illi quædam dogmata ecclesiæ receperint, quædam repudiarint. Se tamen, vt omnes, quàm sit amans pacis intelligant, quàm nihil impotenter aut cupidè faciat, singulari quadam benignitate ipsis largiri deliberandi spatium ad decimum quintum vsque diem Aprilis, vt interea reputent secum atque statuunt, num in iis dogmatis quæ reliqua sunt, idem quod Pontifex, quod ipse, quod vniuersus denique orbis Christianus profiteri velint. Interea se velle, vt pacem per Imperium colant omnes, ne Saxo focique noui quid interea de religione suis in ditionibus proculdè patiantur, ne quid etiam innouent, ne quem ad suam religionem pelliciant aut cogant.

Ad ea Saxo focique per Pontanum respondent, non se fateri nec agnoscere doctrinam suam auctoritate sacrarum literarum esse confutatam, imò ita sentire, sic illam nisi Scripturæ sacræ consensu, vt quod impium sit nihil in ea reperiri possit. Etsi quidem lectæ confutationis exemplum impetrassent, liquidò se potuisse hoc demonstrare. Ne tamen silentio præteriretur confutatio, contrarium se scriptum inchoasse, statim vt audissent eam recitari, quantum quidem memoria complecti potuerint. Quod ipsum scriptum nunc tandem post multas occupationes perfectum sit.

Quum hucusque peruentum esset, Pontanus apologiam Cæsari defert. Eam vbi Fridericus

dericus Palatinus accepit, subnuente Cæsare, cui Ferdinandus aliquid ad aurem insurrauerat, reddit. Postridie Cæsar per Electorem Brandenburgicum refert, quòd adeo adfirmet suam doctrinam esse piam, satis mirari se non posse: quum non solum confutata iam sit auctoritate Scripturæ, verumetiam superioribus omnibus Conciliis condemnata. Quòd magis etiam mirari, quòd sibi reliquisque Principibus errorem & falsam religionem attribuant. Etenim si vera sint quæ dicant, iam & suos & reliquorum etiam Principum, & ipsiusmet Saxonis parentes atque maiores, qui religionem illam seruauerint, habendos esse pro hereticis. Quòd ad scriptum attingit, oppositum confutationi, iam antea demonstrasse nullam se disputationem ampliorum religionis velle permittere: quandoquidè hoc neque liceat, neque sui sit officii. Hac nimirum de causa illud repudiaffe. Nisi enim ^{Cæsaris} decretum hoc admittant & ratum habeant, ^{ca-} ^{mine.} piendum sibi esse consilium ex tempore, & faciendum in eo quod suam personam & munus deceat. Et nisi pareant, fore ut reliqui ordines omnia Cæsaris causa velint & faciant. Iam enim data fide promississe fortunas omnes ei se communicaturos, & sanguinem ipsum atque vitam, ut negotio finem imponat: illum iniucè omne robur atque potentiam huc esse collaturum, ac promississe non prius iturum extra fines

Imperii, quàm ad exitum res deducta sit. Et hæc quidem ita se ipsis denuntiare Principum atque ordinum omnium mandatu. Dicebat præterea ipsorum Ecclesiæ ministros magnū attulisse momentum ad seditionem atque bellum illud horribile rusticorum, quo propè ad centum hominum millia perierint. Postremò velle Cæsarem atque mādare, vt Abbates, monachos & alios ordinis ecclesiastici, quos eiecerint, in integrum restituant. Nam audire eum quotidianos illorum gemitus, & de restitutione quotidie sollicitari. Illi respondent, quoniam decreti exēplum, deque re tota deliberandi spatium impetrari nequeat, non esse quod amplius interpellent. Ideoque se rem omnem Deo committere, in quo primam spē salutis positam habeāt. Quum hæc orassent, perita dimissione discedunt, relictis ibi consulariis legatis. Verùm antequam abirent, Moguntinus & Treuirensis & Palatinus per internuntios exponunt apud Saxonē & Lantgrauianos, quod Brandeburgicus Elector de subministrandis auxiliis & communicandis fortunis ad propugnationē religionis esset locutus, iniussu suo factum. Quare si quam de se conceperint opinionem minus cōmodam, orare vt illam deponāt. Purgationē Saxonæ Princeps accipit, & ab se vicissim benevolentiam omnem expectari iubet. Romæ tunc temporis exundauit Tiberis maximo cum terrore ciui-

tatis, reflantibus ventis, & fluminis decurrentis impetum à mari retrò pellentibus. itaque plurimum fuit acceptum damni. Atrocior multo calamitas peruasit Batauos, iisque finitimos populos, quum per aggeres, quibus constringitur iis locis, mare perrupisset, & omnia secum longè latèque inuolueret. Decimotertio demum Octobris die, quum omnes ordines præterquam Protestantes in curiam uocati uenissent, ciuitatum legatis recitatur decretum, & petentibus exemplar, denegatum fuit, repetita semel atque iterum prælectione. Quum plerique omnes approbarent, Augustani, Vlmenfes, Francofurdii, Halenses deliberandi tempus petunt. Postea uocantur in curiam, & recitatur formula pacis, in qua illos solum erant comprehensi, qui decretum factum approbassent. Biduo post Cæsar domum suam euocat Argentinenses atque socios, & in ordinum confessu recitari iubet ipsorum doctrinæ confutationem, scriptum ualde prolixum & acerbum, ea parte potissimum, ubi de Cæna Domini tractatur. Eius erant artifices Ioannes Faber & Eccius. Nam quòd inuidiosum esset argumentum, criminationis nullum genus prætermiserant, ut Cæsarem atque Principes accenderent. Exitus hic erat, Quandoquidem in religione diuersam à reliquis omnibus opinionem profiteantur, & grauissimum illum errorem de sacramento eucha-

ristiaꝝ probet, statuas è téplis eiecerint, & Mis-
 sam abrogarint, & collegia Cęsarum atq; Re-
 gum liberalitate olim cóstructa, subuererint,
 & varias quoque sectas foueant, ínque vulgus
 per Germaniam disseminent editis libellis,
 qui passim circumferantur: idcirco denuo ab
 ipsis se postulare, vt ad sanitatem redeant, &
 priscam religionem recipiant. Alioqui se non
 prætermisurum esse quod sui muneris ratio
 postulet. Illi obiecta refellunt, & confuta-
 tionis exemplum sibi communicari petūt, nec
 impetrant. Quare orant iterum atque iterum,
 vt per Conciliū piū atque liberum causa de-
 finiatur, vtq; religioni pax detur: nam alio-
 qui non se posse, etiam si maximè velint, quic-
 quam contribuere in bellum Turcicum. Dum
 hæc aguntur, Vlmenses, Augustani, Franco-
 furtenses, Hallenses, decretum factum de reli-
 gione declinant, & Concilium vrgent. Faber
 autem & Eccius, honorarium munus à Princi-
 pibus petunt & impetrant, ob scriptas confu-
 tationes: operam quoque suam deinceps Pon-
 tificiæ religionis defensionis pollicentur. Nam
 hi, sicut alij plerique, cogitabant crescere de
 Luthero: & Faber quidem postea Viennen-
 sem episcopatum est adeptus à Rege Ferdin-
 ando. Hinc illud Erasmi Roterodami factum,
 quo dicere solebat, Pauperem & tenuem
 Lutherum locupletare multos. Interea Sa-
 xones & sociorum legati Cæsarem interpel-
 lant per libellum supplicem, & orant vt pa-

cem communem per Imperium statuatur, néve religionis causa cuiquam vlla creetur molestia vel periculum. Cæsar vñdecimo die Nouembris per Fridericum Palatinum respondet, quia decretum repudient, ideo se cum reliquis fecisse pactum: non quidem offendi, sed munienti sui causa, si qua fortè vis intentabitur iis, qui vnà secum eandem profitentur religionem. Quod autem petât ne fisco liceat aduersum ipsos experiri, non esse æquum. Hoc enim propriè ad suum pertinere munus, vt ius omnibus administretur. ideoq; nolle sibi quicquam in eo præscribi. Quum aliud obtineri non posset, scribunt epistolam ad omnes ordines, & quid actum sit paucis commemorant: acpetunt ne sub exitum decreti, suorum Principum nomina reliquis inferâtur: & quoniam de pace frustra sollicitarint, ad auxilia belli Turcici nihil à se posse cõtribui docêt. Quinto post die præsentè Cæsare decretum recitatur in omnium ordinum cœtu: & post multam enumerationem torius actionis, Cæsar statuit ne tolerantur qui de Cœna Domini secº quàm hucusque seruatum sit, docent. Qui ante hoc tēpus facti sunt mariti sacerdotes vel Ecclesiastici, priuētur beneficiis, quę statim ab hoc cõuentu, conferantur aliis. Hoc durante comitio Lutherus erat Coburgi ad Franconiæ fines, mandatu sui Principis, vt tantò vicinior esset Augustæ, si qua fortè res ipsius auxilium

postularet. Vt autem absens etiam aliquid in commune conferret, librum ad Episcopos & id genus alios proceres in eo conuentu conscribit. In hoc Cæsaris & Pontificiorum fremitu atque cōminationibus Melanchthon erat animo admodum sollicito & anxio, non quidem sui, sed ipsius exitus & posteritatis causa: seque mœrori, suspiriis atque lachrymis totum dabat. Lutherus autē vbi cognouit, crebris literis illum erigit & consolatur: & quia non hominum, sed omnipotentis Dei sit hoc negotium, monet vt omni deposita sollicitudine ac grauiori cogitatione, totam molem in illum reiiciat. Et cur, inquit, ad hunc modum te crucias & affligis ipse? Si filium suum Deus pro nobis impedit, quid trepidamus, quid metuemus, quid angimur atq; tristamur? An satanas est illo potentior? An qui tantum beneficium cōtulit, in rebus leuioribus deseret? Cur mundum à Christo debellatum formidamus? Si malam causam defendimus, cur non mutamus propositum? Si piam atque iustā, cur Dei promissis non confidimus? Causam hanc absque nostro consilio Deus gubernauit ad hoc vsque tempus & protexit, idem quoque deinceps ad optatum finem perducet. Mihi quidem omnis hæc actio de doctrinæ cōcordia displicet. nam frustra hic labor sumitur, nisi regnum suum Pontifex aboleri totum velit. Quum hic esset rerum status, & offensionibus omnia paterent,

patent, Lantgravius foedere sex annorum sibi coniungit Tigurinos, Basilienses, Argentineses, vti cui vis fiat religionis causa, mutuum præbeatur auxilium. Eodem tempore Cæsar datis literis iubet Saxonem Electorem adesse Coloniam, creandi causa Romanorum Regis. Ea re cognita Saxo dimissis literis huc illuc, Lantgravium reliquosque Principes ac ciuitates Protestantes orat & hortatur, vt ad vicesimumsecundum diem Decembris Smalcaldię conueniant: sed interea filium suum Iohannem Fridericum Coloniam celeriter dimittit. Vbi Smalcaldiam omnes venerunt, foederis concipiunt formulam, non quidem offendendi quenquam, sed sui defendendi causa. Subscripserunt huic continuo Principes. Item Albertus & Gebartus Mansfeldici, Magdeburgum etiam atque Brema. Sed Argentoratium, Ulma, Constantia, Lindauia, Meminga, Campodunum, Heilbrunum, Rutelinga, Biberacum, Insa sic recipiunt, vt ad suos referant, & intra sextam hebdomadam nuntient quid velint. Georgium verò Brandeburgicum & Noribergam placuit per literas interpellari. Fuit & hoc decretum, Danię Regem & Pomeranum, item Megelburgium Principem, Hamburgum, Embecū, Northemium, Frācofurtum, Brunsvicū, Gotingā, Mindam, Hanobriam, Hildeffemum, Lubecam, Stetmum, aliasque ciuitates maritimas per legationem

esse sollicitandas. Cōfœderati Principes quos dixi, Smalcaldia dant literas ad Cæsarem die vicesimoquarto Decembris, siquidē ipso viuo & superstite Romanorum Rex creetur, & quidem frater germanus, ambiens atque rogās, videre ipsum, quē admodum id planē fiat, contra legem, contra ius atque libertatem Imperii, contrāque sponsonem atque pactum, & eam qua sit reipub. deuinctus, fidem. Causas creandi Romanorū Regis has in medium adduxit Cæsar in primo cōgressu Principum Electorum, Coloniae, Quia diuersis ipse regnis atque populis imperaret, neq; posset esse continenter in Germania: quia turbulentus admodum esset & periculosus orbis Christiani, precipuē verò Germaniæ status, propter disidiū religionis, propter vim atq; potētiam Turcarum, propter nuper excitatā seditionem atque bellum rusticanum: & quia per Imperium multa inofficiōse fierent ac minus obsequenter. Principes Electores à deliberatione Cæsarem orant, ne Germaniam deserat: sed in ea domicilium ac sedem sibi collocet. Quum autem in sententia persisteret, collatis consiliis, quinta Ianuarii die, Ferdinandum renūntiant Romanorum regem. Saxo, quod vnum poterat, creationem hanc esse vitiosam, explicatis causis, neq; sibi probari, per filiū disertè protestatur.

LIBER OCTAVVS.

IN superiori Smalcaldiæ cōuentu, hoc etiam inter alia placuit, quoniā aduersarii causam

M. D.
XX XI.